

| MATS HALLENBERG & JOHAN HOLM: *Man ur huse. Hur krig, upplöpp och förhandlingar påverkade svensk statsbildning i tidigmodern tid*, Nordic Academic Press, Lund 2016, 310 s., 216 SEK.

Bogen behandler sammenhængen mellem oprør og statsdannelse i det tidligt moderne Sverige med vægt på tiden ca. 1520-1660. Tesen er, at bondeoprør og -opløb medvirkede afgørende til udviklingen af den svenske stat, fordi truslen om voldelig opstand tvang kongerne til at forhandle med undersåtterne om skatter og militære bidrag. Der ved udviklede Sverige sig til en stænderstat, hvor såvel formaliseret bondeindflydelse i rigsdagen som mere uformelle tovtrækkerier og ad hoc-forhandlinger med bønderne formede statsudviklingen, selv under 1600-tallets mere autoritære militærstat. I middelalderen havde oprør været en integreret del af den politiske kultur. Indtil 1400-tallet stod almueoprør i forbindelse med borgerkrige og dynastiske kampe med rigets stormænd som hovedaktører, men med Engelbrekt Engelbrektssons oprør 1434 indledtes de „ægte“ bondeoprørs epoke i svensk historie (som ganske vist i unionstiden var sammenvævet med politiske konflikter), der ifølge forfatterne afsluttedes med Klubbekrigen i Finland (1596-97). I 1600-tallet fandt en række bondeopløb sted (bogen påviser flere end hidtil kendt), men det er blandt bogens mange fortjenester at demonstrere, hvordan disse opløb adskilte sig fra 1400-1500-tallets oprør, ikke kun kvantitativt, men også kvalitativt. Hvor hovedaktørerne i 1400-1500-tallets oprør var skattebønderne, var det landbosamfundets marginaliserede grupper (karle og fattige *torpare*), der deltog i og stod bag 1600-tallets opløb. Disse peger således mere frem mod 1700- og 1800-tallets underklasseopløb end tilbage til tidligere tiders bondeoprør. Skattebønderne afholdt sig efter Klubbekrigen fra større oprør og gav i stedet udtryk for deres (store) utilfredshed med stigende skatter og militære byrder gennem rigsdagen, kollektive klager (*häradsbesvär*) og andre officielle kanaler. Bogen påviser sågar et omvendt proportionalt forhold mellem opløb og tilspidsede konflikter i rigsdagen: Opløbene udsprang ikke af konflikter i rigsdagen; under selv de hårdeste sammenstød i rigsdagen herskede der tværtimod fred og ro på landet. Opløbene var imidlertid af betydning for statsdannelsen, fordi de igen og igen reaktualiserede regeringens frygt for større bondeoprør, hvilket medførte fastholdelse af forhandlingskursen samt inddragelse af skattebønderne i disciplineringen af landproletariatet. Grunden til denne tilstand under 1600-tallets „militærstat“ var lagt af 1500-tallets „forhandlingsstat“, som forfatterne døber det svenske kongedømme fra Gustav Vasa indtil Gustav Adolf. Forhandlinger mellem konge og undersåtter er især tydelige under krigen med Danmark 1563-70 og de derpå følgende russiske krige.

Bogen er et interessant bidrag til forskningen i tidligt moderne statsdannelsesprocesser. Den ligger i forlængelse af nyere tendenser til at se statsdannelse som noget, der ikke bare kommer „fra oven“, men også „nedefra“, eller i hvert fald er et fænomen, der formes afgørende af stadige forhandlinger mellem herskere og undersåtter. Den svenske case er speciel, ikke kun pga. stormagtstidens velkendte militære bedrifter, men også fordi man her så en konstitutionalistisk statsudvikling på grundlag af et agrarsamfund med feudale træk, mens fremherskende statsdannelses teorier (Tilly m.fl.) ellers forudsiger, at konstitutionalisme vil udvikle sig i urbaniserede og kommercialiserede regioner, hvor borgerskabet stiller sine kapitalressourcer til rådighed for staten til gengæld for politisk indflydelse (Nederlandene, England). Sverige er også noget særligt ved fraværet af større oprør i 1600-tallet. Forfatterne påpeger, at noget lignende på europæisk plan kun ses i Danmark-Norge. Dette er naturligvis interessant fra en dansk-norsk synsvinkel, for hvis forklaringen på fraværet af oprør i Sverige er opkomsten af en „forhandlingsstat“ (og udtrykkeligt ikke statslig undertrykkelse), hvad er så forklaringen på fraværet af oprør i Danmark-Norge? Forklaringen kan meget oplagt være, at adelsvældens danske stat simpelthen var stærkere og dermed formåede at kvæle ethvert tiltag til oprør, samt at f.eks. dynastisk stabilitet og et pålideligt retsvæsen gav regimet legitimitet. Men det er ikke utænkeligt, at forhandlinger mellem regering og undersåtter betød mere end hidtil antaget, også selvom sådanne forhandlinger ikke førte til egentlig konstitutionalisme. Det burde undersøges nærmere.

Med hensyn til form og disposition er bogen en smule ujævn. Tre af de ni kapitler (de to første og det sidste) er skrevet af de to forfattere sammen, men resten har de skrevet hver for sig. Det giver visse forskelle i sprog, detaljeringsgrad, kildedækning osv., og det medfører en ikke helt logisk disponering af stoffet. Først får vi 1500-tallets forhandlingsstat (kap. 3-5 af Mats Hallenberg), derefter et kapitel om svenske oprør helt fra middelalderen til 1600-tallets opløb og så først til sidst 1600-tallets forhandlinger mellem regering og skattebønder (kap. 6-8 af Johan Holm). En egentlig sammenskrivning af hele bogen ville formentlig have givet en anden struktur. Nogle af bogens påstande kan også diskuteres, f.eks. når Christian 1.s felttog til Sverige, kulminerende med slaget på Brunkeberg 1471, anses for en intern svensk parti-strid med Christian 1. i en birolle. Disse indvendinger skal imidlertid ikke skygge for, at bogen er et vigtigt bidrag til udforskningen af statsdannelsesprocesser og oprør i den tidligt moderne periode.

Jeppé Büchert Netterstrøm